

Unkarilaisteemoja ja -saavutuksia

Sukulaiskansa

Suomen ja unkarin kielisukulaisuus juontaa juurensa mahdollisesti jo lähes 6000 vuoden taa, jolloin yhteiset esi-isät asuttivat eteläisen Uralin itä- ja länsipuolta ja puhuivat yhteistä kieltä, ns. kantauralia. Täältä suomalaisten esi-isät siirtyivät vähitellen luoteeseen saapuen Suomenlahden rannoille, jotka olivat olleet asuttuja jo pitkään, kun taas ns. obinugrilaiset heimot, muun muassa mansit, hantit ja unkarilaiset, löysivät asuinpaikkansa etelämpää, Mustanmeren pohjoispuolelta, jolloin unkarin kielen sanasto onkin paljon turkin kielestä. Unkarilaiset asuttivat ratsastavina paimentolaisina Tonavan halkoman Karpaattien altaan, eli nykyiset asuinsijansa 800-luvun lopulla.

Nykyään tätä laajaa kielikuntaa, johon suomi ja unkarin kielit kuuluvat, nimitetään uralilaiseksi kielikunnaksi, toiselta nimeltään myös suomalais-ugrilaiseksi kieliryhmäksi. Suomalaiseen kieliryhmään kuuluvat itämerensuomalaiset kielet, mm. suomi, karjala ja saame, ja ugrilaiseen kieliryhmään mm. unkarin kieli.

Unkarin, suomen ja monien muiden uralilaisten kielten sukulaisuus havaittiin ensi kerran jo 1600-luvun lopulla. Pitkällisen kulttuurisen eriytymisen ja maantieteellisen etäisyyden vuoksi suomen ja unkarin sanastossa havaitut samankaltaisuudet ovat enää historiallis-kielitieteellisin menetelmin

konstruoitavissa (yhteisiä sanoja n. 300), mutta oleellisempia ja ilmeisimpiä merkkejä ovatkin kieliopilliset, osin myös foneettiset samankaltaisuudet, jotka eivät voi perustua pelkkään kielitypologiseen sattumaan.

Nykyään unkarin ja suomen kielen sukulaisuus – joskin etäinen – on tieteellisesti vahvistettu fakta. Kielet eivät tosin ole keskenään ymmärrettäviä. Kummassakin kielessä on eri tahoilta omaksuttuja lainasanoja, esimerkiksi turkista (unkariin) ja indoeurooppalaisista kielistä (molempiin), mutta suurin syy on kuitenkin kummankin kielen sanaston kehittyminen uralilaisesta kantakielestä omaperäiseen suuntaan kummankin omien äännelakien ja -tendenssien vaikutuksesta.

Molemmat kielet ovat voimakkaasti agglutinoivia, eli niissä on paljon johtimia, tunnuksia ja sijapäätteitä, liitepartikkeleita ja possessiivisuffikseja sekä niukahkosti pre- ja postpositioita. Niistä puuttuu monille indoeurooppalaisille kielille tyypillinen kieliopillinen suku. Molemmat kielet tuntevat vokaalisoinnun, eli sanassa voi esiintyä vain etu- tai takavokaaleja (poikkeuksena mm. yhdyssanat ja jotkin vierassanat).

Sekä suomea että unkaria kirjoitetaan lähes täysin fonemaattisesti, eli yhtä äännettä vastaa yksi kirjain tai kirjainyhdistelmä (jotakin assimilaatiotapauksia lukuun ottamatta). Unkarin kielessä aakkosia on tosin enemmän kuin suomessa, mikä johtuu sen sibilanttien (esim. zs

= suom. ’ž’) ja affrikaattojen (esim. cs = suom. ’ts’) lukuisuudesta. Kirjain- ja äännevuorokaus ei tarkoita, että sama kirjain vastaisi molemmissa kielissä samaa äännettä. Niinpä unkarin lyhyt ’a’ äännetään hiukan o:maisena ja lyhyt ’e’ hiukan ä:mäisenä. Kumpikaan kieli ei, kuten eivät muutkaan uralilaiset kielet, ole tonaalinen (eli sanan sävelkulku ei erota sanojen merkityksiä; vrt. mandariinikiina), ja sanan pääpaino on aina ensimmäisellä tavulla.

Unkarin aakkostossa omiksi kirjaimikseen lasketaan myös pitkät vokaalit, jotka suomen kielessä merkitään kahdella vokaalilla (esim. tuuli), mutta unkarissa pitkä vokaali merkitään aksentilla tai treemalla (a = ’a’; á = ’aa’, ú = ’yy’, ö = ’öö’), mikä tuottaa ulkomaalaisille usein suuria vaikeuksia oikeinkirjoituksessa – ja esimerkiksi nimien ääntämisessä.

Vielä voi mainita sen tilastotiedon, että unkaria puhuvista noin 10 miljoonaa asuu Unkarissa, kun taas ”ulkounkarilaisia” on kaikkiaan 4,5 miljoonaa, pääosin naapurimaissa Itävallassa, Kroatiassa, Romaniassa, Sloveniassa, Serbiassa, Slovakiassa ja Ukrainassa. Lisäksi Euroopan ulkopuolelle on aikojen saatossa muuttanut 10 miljoonaa unkarilaista.

Unkarin valtio

Unkarin juuret itsenäisenä valtiona voidaan johtaa jo vuoteen 1000 tai

1001, jolloin paavi kruunasi István I:n (Tapani I) Unkarin kuninkaaksi. Unkari joutui uuden ajan alkupuolella turkkilaisten valtaamaksi, mutta kun näiden karkotus vihdoinkin onnistui vuonna 1699, Unkari oli jo joutunut Habsburgien määräysvaltaan, joka jatkuikin vielä vuoden 1867 jälkeen, jolloin perustettiin Itävalta-Unkarin kaksoismonarkia ja Unkarista tuli kuningaskunnan tasavertainen ja itsehallinnollinen osa.

Kun Habsburgien valtakunta I maailmansodassa luhistui, Unkari itsenäistyi 16.11.1918, mutta joutui rauhansopimuksessa luovuttamaan kaksi kolmasosaa niistä alueista, jotka siihen olivat kuuluneet Itävalta-Unkarin osana, ja peräti kolme miljoonaa unkarilaista jäi maan rajojen ulkopuolelle. Muodollisesti maa oli julistautunut kuningaskunnaksi, mutta sillä ei ollut päämiehenä kuningasta.

Myös II maailmansodassa Unkari valitsi puolensa väärin ja joutui sodan jälkeen Neuvostoliiton sotavoimien määräysvaltaan. Valta maassa siirtyi seuraavien vuosien aikana kommunisteille, ja maan nimi vuosina 1949–1989 oli Unkarin kansantasavalta, ja sotilaallisesti se kuului Varsovan liittoon.

Vuonna 1999 Unkari liittyi Natoon, vuodesta 2004 se on kuulunut Euroopan unioniin, ja maa muodostaa yhden EU:n ulkorajoista. Maan hallitusmuoto on parlamentaarinen demokratia.

Vahva shakkimaa

Unkari on menestyksekkäimpiä kansakuntia shakissa monilla mittareilla mitattuna. Sen jälkeen, kun 1. shakkiolympialaiset järjestettiin Lontoossa vuonna 1927, Unkari on voittanut tämän maajoukkueiden MM-kilpailun kolmesti, viimeksi 1978 Buenos Airesissa, jolloin se sai poikki Neuvostoliiton v:sta 1952 katkeamattomana jatkuneen voittoputken. Vielä Bledin kisoissa 2002 se sijoittui Venäjän jälkeen toiseksi, minkä sijoituksen se toisti vuoden 2014 shakkiolympialaisissa Tromssassa. Jos Venäjä ja Neuvostoliitto lasketaan yhdeksi osanottajamaaksi, Unkari pitää kaikkien aikojen maratontaulukossa 3. sijaa.

Naisten shakkiolympialaisia on järjestetty vuodesta 1957, aluksi epä-säännöllisesti, mutta vuodesta 1972 joka toinen vuosi. Niissä Unkari on voittanut mestaruuden kahdesti ja pitää maratontaulukossa miesten tavoin 3. sijaa.

Judit Polgár on ollut maailman naisten ykkösnaispelaaja siitä asti, kun hän saavutti suurmestarin arvon 15-vuotiaana vuonna 1991, vaikka hän ei ole koskaan tavoitellut naisten MM-titteliä. Myös hänen sisarensa Zsuzsanna ”Susan” on suurmestari ja Zsófia kansainvälinen mestari.

Unkarin kautta vuosikymmenten arvostetuin shakinpelaaja on Lajos Portisch (1937–, suurmestari v:sta 1961), joka oli vahvimpia ei-neuvostoliittolaisia pelaajia 1960-luvun alusta

1980-luvun lopulle. Hän oli muun muassa kahdeksan kertaa mukana MM-ehdokasturnauksissa ja edusti maataan ennätykselliset 20 kertaa shakkiolympialaisissa. Vuonna 2004 hän sai korkeimman unkarilaiselle urheilijalle myönnettävän arvonimen *Nemzet Sportolója*. (suom. ’kansakunnan urheilija’).

Unkarilla on tällä hetkellä 5 pelaajaa FIDE:n sadan parhaan joukossa, parhaana Péter Lékó sijalla 22. Parillakymmenellä alle 40-vuotiaalla unkarilaisella on elo-luku 2500 tai korkeampi, joten ainakin pelishakissa tulevaisuus näyttää turvatulta. FIDE:n maakohtaisella ranking-listalla Unkarin miehet ovat sijalla 6.

Unkari ja tehtäväshakki

Tehtäväshakissa Unkarin saavutukset eivät ole aivan pelishakin veroiset. Ehkä lähimmän vertailukohtaan tarjoo maan menestys WCCT-laadintakilpailuissa ja niihin verrattavissa koitoksissa, joista ensimmäinen järjestettiin jo ennen II maailmansotaa. Vuonna 1937 Lietuan järjestämän joukkuekilpailun Unkari tosin voitti (Suomi 3.). Ensimmäisenä varsinaisena WCCT:n edeltäjänä voi pitää Neuvostoliiton 1962–1964 organisoimaa ”Matš družba” -kilpailua, johon otti osaa 20 maata, joista Unkari sijoittui 5:nneksi. Seuraava, alankomaalaisten 1967–1970 järjestämä kv. joukkuekilpailu, jonka Suomi voitti, keräsi jo 27 osallistujaa, joista Unkari sijoittui

13:nneksi.

Vuosista 1972–1975 alkoikin sitten PCCC:n (myöhemmin WCCF:n) järjestämänä WCCT-kilpailujen ketju, joissa unkarilaisten menestys on ollut seuraavanlainen (suluissa osanottajamaiden lukumäärä): 15. (27) – 5. (29) – 18. (28) – 20. (29) – 13. (29) – 14. (36) – 9. (30) – 14. (27), ja viimeksi käydyssä 9. WCCT-kilpailussa maa päätyi 13. sijalle (37).

Näihin tuloksiin nähden, jotka ovat keskimäärin (paria alkupään kilpailua lukuun ottamatta) olleet vain hiukan parempia kuin suomalaisten, onkin yllättävää, että maiden keskinäinen maaottelu, joka järjestettiin kahdessa ryhmässä (a# ja lopputehtävät) 1978–9, päättyi Suomen hyväksi murskaavasti 67–23 (a# 37–18, lopputehtävät 30–5).

Kuitenkin oma mielenkiintonsa on kirjassa *Ungarische Schachproblemanthologie (Új magyar sakkfeladványantológia)*; suom. ’Uusi unkarilainen tehtäväshakkiantologia’) annetulla tilastolla, jonka laativat Gyula Neukomm, Sándor Hun (Hertmann) ja József Szöghy. He tekivät aikoinaan yhteenvedon kaikista vuosien 1923 ja 1937 välillä järjestetyistä (kansainvälisistä) laadintakilpailuista ja niissä vähintään (kiitos)maininnoille sijoittuneista laatijoista. Pisteytettyään sijoitukset he sen jälkeen laatijoiden kotimaiden perusteella laskivat kultakin vuodelta kuusi parhaaksi sijoittunutta maata ja saivat Unkarin osalta seuraavanlaiset tulokset: v. 1923 – 6.; 1924 – 4.; 1925 – 2.; 1926 – 4.; 1927 –

3.; 1928 – 2.; 1929 – 3.; 1930 – 3.; 1931 – 3.; 1932 – 2.; 1933 – 1.; 1934 – 1.; 1935 – 1.; 1936 – 1.; 1937 – 1. Suomi ei näissä tilastoissa yltänyt kertaakaan 6 parhaan maan joukkoon. Näiden tilastojen valossa on aiheellista väittää, että Unkari oli myös tehtäväshakin huippumaa ennen II maailmansotaa.

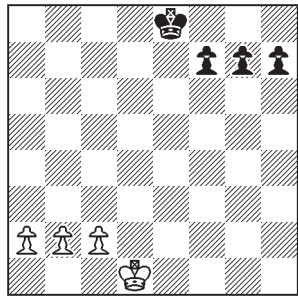
Varhaisia unkarilaisproblemisteja

Yksittäisiin maa- ja joukkueotteluihin sisältyy aina jonkin verran sattumanvaraisuutta, ja esim. WCCT-turnauksissa ja niiden edeltäjissä pistelaskutavat ovat vaihdelleet, ja niinpä maiden laadullista antia kansainväliselle tehtäväshakkiyhteisölle on arvioitava myös muin kriteerein. Yrittämättäkään sanoa ehdotonta totuutta unkarilaisen annista tehtäväshakkimaailmalle esittelen seuraavassa katsauksessa henkilöitä ja ideoita, jotka ovat minun kiinnostukseni herättäneet.

Szénin asema

Ensimmäinen unkarilainen, joka erikoisella tavalla vaikutti loppupeliteorian kehitykseen, oli vahva pelaaja József Szén (1805–1857), joka otti kantaa jo yli 200 vuotta aikaisempaan, Gioacchino Grecon (1600–1634) esittämään asemaan, joka hiukan muunnettuna on kuviossa 1. Greco väitti, että musta siirtovuorossa ollessaan saa tasapelin, mutta onnettomuudekseen sijoitti vK:n el:een. Melko pian osoitettiin,

U1. József Szén
Bell's Life 1840

alkaja + 4+4

että Grecon asema on siirtovuorosta riippumatta valkean voitto, sillä vK saavuttaa ruudun g3 nopeammin kuin mK ruudun b6. Kuvio 1:n asemaa sen sijaan pidettiin yleisesti siirtovuoroisen mustan tasapelinä.

Szén nostatti melkoisen myrskyn ilmoittaessaan olevansa valmis lyömään vetoa, että voitaisi sekä mustilla että valkeilla, jos hänellä olisi asemassa siirtovuoro. Röyhkeä väite herätti suuttumusta, jonka tyyntynyt vasta arvostettu pelaaja ja teoreetikko, englantilainen George Walker (1803–1879), joka palstallaan julkaisemillaan analyyseillä osoitti Szénin haasteen olevan perusteltu. Yksi analyyssimuunnelma: 1.Ke2 Kd7 2.Kf3 Kc6 3.a4 h5 4.c4 f5 5.Kg3 Kb6[!] 6.b4 g5 7.a5+ Ka6 8.c5 h4+ 9.Kh3 f4 10.c6 f3 11.b5+ Ka7[!] 12.c7 g4+ 13.Kxg4 f2 14.c8D f1D 15.b6#, tai 1.- h5 2.Kf3 g5 3.a4 h4 4.Kg4 f5+ 5.Kh3 f4 6.Kg4 Kd7 7.a5 Kc6 8.c4 jne. Musta aloittaessaan voitaisi tietysti samoin, koska sen ja valkean asema ovat keskenään täysin symmetrisiä. Jopa 1.Ke1, joka johtaisi

Grecon asemaan, voitaisi.

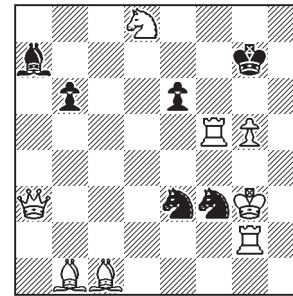
Tehtävä tunnetaan yleisesti ”kolmen sotilaan pulmana”, mutta myös väliotsikon nimitys samoin kuin oikeiset lähdetiedot ovat perusteltuja, antoivathan Szénin haaste ja Walkerin sitä tukevat analyysit asemalle aivan uuden elämän.

Varhaisia unkarilaisproblemeja: Pongrácz ja Bláthy

Tunnetuimpia ja menestyneimpiä unkarilaisia problemisteja 1800-luvulla oli Arnold Pongrácz (1810–1890), jota on tituleerattu myös ”Unkarin tehtävähakin isäksi”. Hän julkaisi pääasiassa pitkiä itsematteja lähinnä saksankielisissä lähteissä, sillä unkarilaisia ei juuri ollut. Yksi hänen eniten huomiota saaneista tehtävistään on **2**, joka on julkaistu jälkipainoksena Jakov Vladimirovin ja Andrej Selivanovin toimittamassa kirjassa *The Golden Book of Chess Composition 1850–1913* (2013): **1.Df8+!**; 1.- Kh7 2.g6+ Kxg6 3.Dg8+ Kh6 4.Dh8+ Kg6 5.Tb5+ Rf5[c2] 6.Kf4+ Rg5 7.Ke5 Lb8#: 1.- Kg6 2.Tf6+ Kxg5 3.Dg7+ Kh5 4.Lg6+ Kg5 5.Tf5+ exf5 6.Kh3+ Kf4 7.Tg4+ fxc4#.

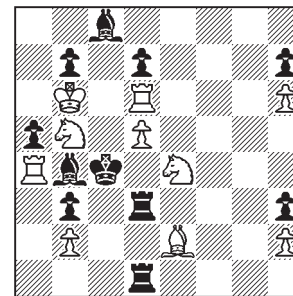
Pongráczinkin suurempaa huomiota herättänyt laatija oli hiukan myöhemmin esiintynyt Ottó Titusz Bláthy (1860–1939), joka on siitä harvinaisia niekkoja, että hän saavutti maailmanmainetta ennen kaikkea siviilitoimessaan sähköinsinöörinä. Yhdessä kahden muun unkarilaisen tutkijan kanssa hän keksi ZBD-muuntajan ja

U2. Arnold Pongrácz
Palk. British Chess Association 1862

7i# 8+6

U3. Walther Jørgensen
2. palk. Skakbladet 1949

5# 10+11

kehitti yksin wattimittarijärjestelmän. Hän julkaisi laatijanuransa aikana noin 500 tehtävää herättäen huomiota ennen muuta ennätysluontoisilla pitkillä eri lajityyppisillä tehtävillään, joita hän julkaisi muun muassa kirjassaan *Vielzügige Schachaufgaben* (Leipzig 1889). Hänellä on 6,0 albumipistettä. Pienehkön määrän selittää se, että osa hänen aktiivisimmasta luomiskaudesta ajoittui 1800-luvun puolelle.

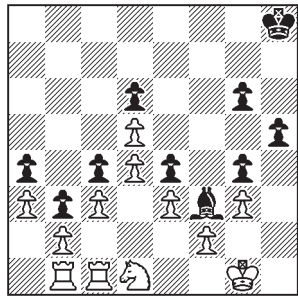
Bláthy laati useita ennätystehtäviä, muun muassa 1-siirtoisia itsemattikonstruktioita, joissa mattisiirtojen lu-

kumäärä oli mahdollisimman korkea, ja patti- tai [itse]mattitehtäviä, joissa ratkaisu oli mahdollisimman pitkä. Joissakin tehtävissä oli maximummerkki tai jokin muu lisäehto, mutta tavallisia olivat kuitenkin aivan normaalit oikeaoppiset tehtävät. Yksi Bláthyyn spesialiteetti oli minimaalitehtävät.

Tehtäväjargoniin on päässyt ns. *Bláthyyn matrisi*, joka perustuu OB:n *Deutsches Wochenschach*issa vuonna 1922 julkaisemaan 342 siirron i#:iin, joka kylläkin osoittautui virheelliseksi, mutta jonka koneistoa hän itse ja monet muut hänen jälkeensä ovat hyödyntäneet pitkien patti- ja [itse]mattitehtävien laadinnassa (kts. esim. *ECP* n:o 214). *Bláthyyn manööveriksi* taas sanotaan ideaa, jossa valkea siirtopakoasemassa häviää tempon siirtämällä pelkkää ratsuaan, minkä jälkeen hän saavuttaa jälleen kuvioaseman, mutta niin, että musta on siirtovuorossa. Bláthyyn oma esimerkki on 4i# vuodelta 1913 (*ECP* n:o 213), mutta ideaa voi soveltaa myös mattitehtävään, kuten **3** osoittaa: *1.- T~ 2.Rd2#; **1.Rg5!** (2.Rf7[3]) Tf1 2.Re6 (3.Ra3#) Tal (2.- dxe6 3.dxe6 ~ 4.Ra3,Td4#) 3.Rc5 (4.Lxd3#) Td1 4.Re4!.

Vähemmän tunnettu Bláthylta peräisin oleva idea on *Kiinan muuri*, jota on ehkä vaikea selittää sanallisesti ilman esimerkkitehtävää, mutta lähtökohtana on voittotehtävä, jossa valkealla on selvä materiaalieta, mutta hänen torninsa ja lähettinsä tai/ja ratsunsa ovat suljettuina sotilasketjun takana, ja valkean ongelmana on vapauttaa sotilasketjun taa suljetut

U4. Ottó Bláthy
0687. *The Chess Amateur* 1921

+ 12+10

upseerinsa. Esimerkkinä tehtävä 4:
1.Ta1! (1.Tc2? bxc2 2.Tc1 cxd1D+
3.Txd1 Lxd1) Kg7 2.Tc2 Kf7 (2.- bxc2
3.b4 cxd1D+ 4.Txd1 Lxd1 5.b5; 2.- g5
3.Te2 h4 4.Tel h3 5.Kh2 Kg6 6.Th1
Kf5 7.Kg1 Kg6 8.Kf1) 3.Te2 Ke7 (3.-
Lxe2 4.f4 Lxd1 5.Txd1 Kf6 6.Tf1 Kf5
7.Tf2 Kf6 8.Th2 Kf5 9.Kf1 Kf6 10.f5
Kxf5 11.Tf2+ Kg5 12.Kg2 Kh6 13.Tf6)
4.Tel Kf7 5.Kh2 Ke7 6.Th1 Kf7 7.Kg1
Kf6 8.Th2 Kg7 9.Tcl Kf7 10.Kf1 Kg7
11.Ke1 Kf7 12.Kd2 Kf6 13.Tc2 Kf7
14.Kc1 Kg7 15.Te2 Kf7 16.Tel Kg7
17.Teh1 Kh6 18.Th4 Kg5 19.T1h2
Kh6 (19.- Kf5 20.Txh5+) 20.Txg4 g5
21.Txe4 Lxe4 22.f5 +-. Tämän tyyppi-
pisiä ”epäluonnollisia” tehtäviä kutsu-
taan *groteskeiksi*, tai jos ne ovat loppu-
tehtäviä, myös *romanttisiksi*.

Olisi kiva tietää, mitä nykyiset
ratkaisuohtelet sanoisivat edellisestä
tehtävästä. Moni Bláthy:n ennätys on
sittemmin rikottu tai kärytetty, mut-
ta hänen suuri merkityksensä yhden
laadintasuuntauksen tiennäyttäjänä
on silti kiistaton. Bláthy oli muuten
ensimmäinen laatija, joka esitti kaksi-

värisen täyskorotuksen yksiratkaisul-
lisessa apumatissa (*Magyar Sakkvilág*
1922). Vielä tulkoon mainituksi hänen
monet vaihdelmalliset itsemattinsa
esimerkiksi *Fata Morgana* -opuksessa
vuonna 1922. Tässä annetut näytteet
Bláthyilta antavat vain kalpean kuvan
hänen monipuolisesta tuotannostaan,
josta monet työt ovat kohonneet klassi-
kon asemaan. Ottó Bláthy on kiistatto-
masti suurimpia laatijoita, joita Unkari
on tehtäväteiteelle lahjoittanut.

Vuonna 1860 alkoi *Vasárnap*
Újság -lehti julkaista ensimmäistä un-
karilaista tehtäväshakkialpsta. Unka-
rilaisten saamalla kotimaisella julkai-
sufoorumilla oli suuri merkitys uuden
laatijasukupolven kasvattamisessa.
Palstan ensimmäinen toimittaja István
Cseresnyés esitteli palstalla ensimmäi-
senä omakielistä shakkiterminologiaa,
josta enemmistö on edelleen käyttökeli-
poista. Palsta eli aina 60 vuotta perus-
tamisestaan.

**Vuosisadan vaihteen
sukupolvea**

Ensimmäisiä merkittäviä ulkomailla-
kin tunnustusta saaneita unkarilaislaa-
tijoita oli Sámuel Gold (1835–1920),
jonka saksankielinen tehtäväkokoelma
200 Schachaufgaben (Wien 1883)
sisälsi siis 200 tekijän laatimaa tehtä-
vää. Vaikka Gold myöhemmin muutti
Yhdysvaltoihin, hän säilytti tiiviit kon-
taktit vanhan kotimaansa shakkielä-
mään toimien muun muassa *Magyar*
Sakkvilág -lehden avustajana. Artik-
kelissani ”Puolipatteri I” (*Tehtäväni-*

ekka 3/2014, s. 139) esittelin Goldin
tehtävän P11, jossa esiintyi naamioitu
puolipatteri mahdollisesti ensimmäisiä
kertoja 2#-tehtävässä. Goldin tehtävät
olivat enimmäkseen englantilaisen
koulukunnan tehtäviä muuten, paitsi
että Gold oli valmis uhraaman duaalit-
tomuuden puhtaiden tai taloudellisten
mattien ja uhrausalkusiirron hyväksi.
Olen hänen tuotannostaan valinnut
kuitenkin tehtävän 5, jossa ”moderni”
houkutusleli oppositioineen yhdistyy
traditionaaliseen väijytysalkusiirtoon
ja mallimatteihin: 1.Kd2? (2.Da1#)
Lf1! 1.Dh1? (2.Dh8#) Kd4! 1.Df2?
(2.Db2#) Le2! 1.De3? (2.Dc3#) Ld3!
1.Dc5? (2.Dc3#) Lc4! 1.Db6? (2.Db2#)
Lb5! **1.Da7!** (sp.), 1.- b~ 2.Dg7#, 1.- L~
2.Da1#.

Edellä mainitussa unkarilaisonto-
logiassa mainitaan 1800-lopulta lähes
kaksikymmentä unkarilaista laatijaa,
jotka julkaisivat tehtäviään pääasiassa
kotimaisissa lähteissä, joita oli nyt
tullut kaksi lisää: *Magyarország és a*
Nagyvilág ja vuodesta 1889 ensimmäi-
nen unkarilainen shakkilehti *Budapesti*
Sakkszemle.

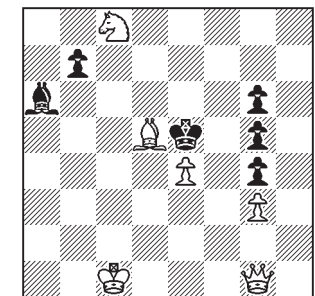
Jälkimmäinen lehti julisti vuonna
1893 Unkarin ensimmäisen laadinta-
kilpailun 2#- ja 3#-ryhmissä. 2#-ryh-
mässä voitti molemmat palkinnot
Zsigmond Schuster, joka sijoittui
myös 3#-ryhmässä toiseksi tehtäväl-
lä 6: **1.Df3!** (2.Dd5+ Rxd5 3.Re6#),
1.- Kxe5 2.Dxf4+ Kxf4 3.Re6#, 1.-
Kc5 2.Dxe3+ Kc6/Kb4 3.Lb5/Dd4#,
1.- Rb6 2.Rb5+ Kc5 3.Ld6#, 1.- Rc~
2.Dxe3+ Kxe3 3.La7#. Tehtävä edustaa
kolmine mallimatteineen Unkarissa

I maailmansotaan asti vallalla ollutta
böömiläistä suuntausta.

Schuster julkaisi vuonna 1908
ensimmäisen unkarinkielisen tehtävä-
alan kirjan *A sakkfeladvány-költészet*
műszabályai és Schuster Zsigmond fe-
ladványai (suom. Shakkitehtäväläädin-
nan taidelait ja Zsigmond Schusterin
tehtäviä), joka pohjautui Josef Pospíši-
lin tšekinkieliseen kirjaan *České úlohy*
šachové (Tšekkiläisiä shakkitehtäviä)
ja Johann Bergerin opetuksiin shakki-
tehtävistä.

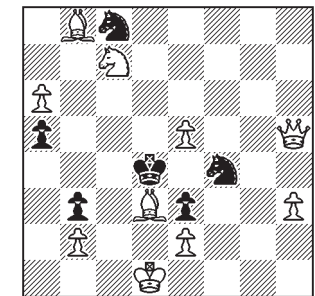
Vuosisadan vaihteessa Unkarissa
syntyi joitakin shakkijulkaisuja, joista

U5. Sámuel Gold
Neues Wiener Tagblatt 1909

2# 6+6

U6. Zsigmond Schuster
2. palk. *Budapesti Sakkszemle* 1893

3# 10+6

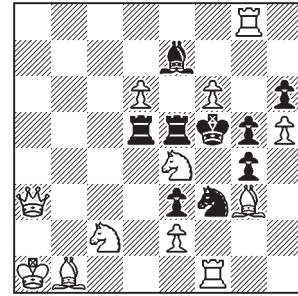
useimmat jäivät lyhytikäisiksi. Poikkeuksen teki *Magyar Sakkvilág*, joka ilmestyi ensin 1911–19 ja sitten yhtäjaksoisesti 1921–50, jolloin perustettiin *Magyar Sakkélet*, josta tuli Unkarin Shakkiliiton virallinen äänenkannattaja. Lehtien tehtäväshakkiosastoa ovat toimittaneet monet maan huippulaatijat. Ne ovat toimineet ponnahduslautoina useille Unkarin aloitteleville laatijoille. Tehtävän 7 laatija oli toki aloittanut laadintansa jo edellisellä vuosisadalla: **1.Dc5!** (2.Rd4+ Txd4 3.Dxe5#, 2.Dc8+ Te6/Kxe4 3.Rxe3/Dg4#), 1.- Lxf6 2.Tf8 (sp.) Txe4+ 3.Rd4# (1.- Ke6/Lxd6 2.Dc8+, 1.- Txe4 2.Dxd5+). Päämuunnelman mattiasemassa hyödynnetään peräti neljän mustan upseerin samanaikaista kiinnitystä! Yllättävää kyllä, loppuasema on kiinnitysmallimatti, mutta muuten ollaan aika kaukana böömiläisistä ihanteista.

Róbert Kintzigillä (1881–1970) oli hyvin pitkä luomisura. Hän laati ensimmäisen tehtävänsä tuskin kaksikymmenvuotiaana ja viimeisen 80. syntymäpäivänään. Hänen tehtävänsä 8 luokiteltiin aikoinaan satushakiksi (capriccio-lajityyppin tehtävä): takaisin 1.g4xLh5 & **1.Lg3+!**, 1.- e5 2.dxe6 o.l.#, 1.- Kd7 2.Da4#.

Gyula Neukomm ja hänen kasvattinsa

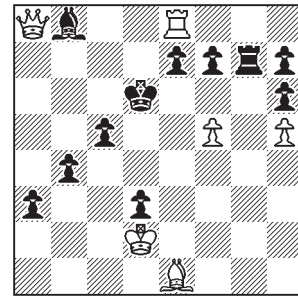
Gyula Neukomm (1892–1957) oli yksi Unkarin tehtävätaiteen suurista nimistä, jonka merkitys tulevan laatijasukupolven kouluttajana ja innosta-

U7. Péter Németh 6. kum. *Magyar Sakkvilág* 1913–4

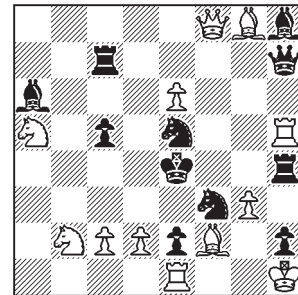
3# 12+9

U8. Róbert Kintzig 1. palk. Schuster MT 1911–12

-1 & 2# 6+11

U9. Gyula Neukomm 1. palk. Halmos MT 1933

2# 12+11

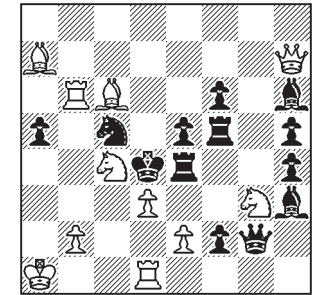
jana oli merkittävä. Hän oli laatijana monipuolinen: uransa alkupuolella hän laati Good Companion -tyylisiä vaihdelma-2#:ia ja myös monisiirtoisia mattitehtäviä ja itsematteja, jopa loputehtäviä. Häntä voi sanoa yhdeksi unkarilaisen apumattikoulukunnan perustajaksi. Näytetehtävässä 9 on ennätyselliset kuusi bi-valve-muunnelmaa (oikeastaan seitsemän, mutta kaksi mateista on samoja), eli musta avaa yhden ja sulkee toisen nappulansa linjan, ja valkea hyödyntää puolustussiiirron katkon: **1.Ra4!** (2.Rc3#), 1.- Rg6 2.Df5#, 1.- Rg4 2.Df4#, 1.- Rd3 2.Txe2#, 1.- Rc4 2.d3#, 1.- Rc6 2.Rxc5#, 1.- R~7 2.Lxh7#.

György Páros (1910–1975) oli merkittävimpiä Neukommia seuranneen sukupolven laatijoista. Hän keksi nimeään kantavan teeman, jossa bi-valvella on keskeinen osa: ”Yhdellä puolustussiiirrollaan musta avaa nappulansa A linjan ja katkaisee nappulansa B linjan. Toisessa puolustussiiirroksa musta avaa B:n ja katkaisee A:n linjan. Mattisiiirroksaan valkea käyttää hyväkseen syntyntä katkoa.” Keksijän varhaisin esimerkki on 10: **1.Tb4!** (2.Dd7#), 1.- Tf3 2.Dxe4#, 1.- Tg4 2.Rxf5# (1.- Tf~ 2.dxe4#). Teema on siinä mielessä joustava, että se tarjoaa sovellusmahdollisuuksia eri tehtävälajeissa, mukaan lukien itse- ja apumatit.

Toinen unkarilainen 2#-laatija Ferenc Fleck kehitti Páros-teemaa laatien siitä syklistä esimerkin: ”Yhdessä muunnelmassa musta avaa nappulan A ja katkaisee nappulan B linjan, toisessa muunnelmassa musta avaa B:n ja kat-

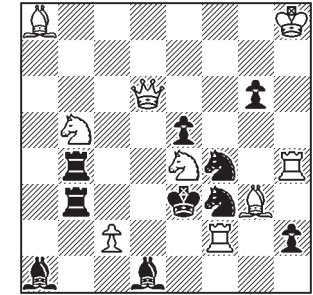
kaisee nappulan C linjan, ja kolmannessa muunnelmassa musta avaa C:n ja katkaisee A:n linjan. Mattisiiroillaan valkea hyödyntää syntyneen katkon.” Esimerkki 11: **1.Rf6!** (2.Rg4#), 1.- Rd4 2.Dxe5#, 1.- e4 2.Dxf4#, 1.- Re2 2.Txf3# (1.- R4~ 2.Rd5#, 1.- R3~ 2.Dd2#). Teeman vaikeudesta kieli se, että 1.- Rd4 katkoo molempia teemalinjoja b4-e4 ja a1-e5 ja että 1.- e4:n haittoina ovat myös linjanavaus vD:lle ja suojattajttö, mutta en tiedä, onko tämän varhaistyön jälkeen puhtaampaa esitystä laadittu.

U10. György Páros 1. palk. *Magyar Sakkvilág* 1931

2# 11+13

U11. Ferenc Fleck Uudenvuoden tervehdys 1948 (v.)

2# 9+10

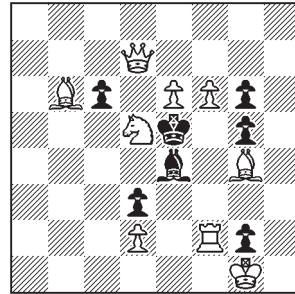
Ferenc Fleck (1908–1994)

Edellisen tehtävän laatija Fleck on tietysti unkarilaisen laadinnan tunnetuimpia nimiä, joka keskittyi paljolti 2#-laadintaan, jossa hänen nimellään kulkee pari teemaakin. Ei ole sattuma, että ne ajoittuvat 1930-luvulle, joka 2#-tuotannossa olikin Unkarin eräänlainen ”kultainen vuosikymmen”. Fleck teki tunnetuksi moniuhkausteeman, jonka voinee määritellä näin: ”Valkea uhkaa vähintään kolmea mattia, joista musta pakottaa kunkin vuorollaan temaattisilla puolustuksillaan. Mustan puolustukset, jotka sallivat useamman uhkamatin, eivät ole sallittuja, mutta täyspuolustukset, jotka torjuvat kaikki uhat ja sallivat kokonaan uuden matin, ovat.”

Vuonna 1934 Fleck julkaisi ainakin kaksi näytettä teemastaan *Magyar Sakkvilág* -lehdessä. Tehtävää 12 on jälkeinpäin jälkipainettu tiheämmin: *1.- cxd5 2.Dc7#, 1.Rc3! (2.Dd4#,- Dc7#,Ld4#,Lc7#), 1.- Lf3 2.Dd4#, 1.- Ld5 2.Dc7#, 1.- Lf5 2.Ld4#, 1.- c5 2.Lc7#.

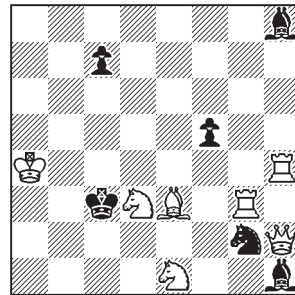
Fleck tiesi kyllä, että tällaista moniuhan erittelyä oli laadittu jo 1800-luvulla ja 1900-luvun alussa, mutta useimmat niistä olivat patteriesityksiä, joissa valkea uhkasi mattia n patterinavauksella, jotka musta sitten eritteli. Siitä en sen sijaan ole tietoinen, tunsiko hän esimerkiksi Émile Pradignat'n (2. palk. *Rivista Scacchistica Italiana* 1908), Frédéric Lazardin (*L'Échiquier Français* 1906), Thomas R. Dawsonin

U12. Ferenc Fleck *Magyar Sakkvilág* 1934

2# 9+7

U13. Ottavio Stocchi 1. palk. *Melbourne Chess Club* 1953

2# 7+6

(*Reading Observer* 1911) tai H. H. Brouwerin (*Good Companion* IV/1919; *ECP* n:o 604) ei-patterillisia esityksiä. Sittenminhän Fleck-perhe on laajentunut eri suuntiin, mutta käsitykseni on, että omista tulkinnoissaan Fleck – ehkä paria poikkeusta lukuun ottamatta – pysytteli Fleck-idean oikeaoppisissa uomissa.

Sen sijaan italialainen Ottavio Stocchi kiinnostui teemasta ja laati siitä useita merkittäviä tehtäviä 1950-luvulla. Yksi hänen löydöistään

oli yhdistää ensimmäisen asteen Fleck (eli alkusiirtoa seuraavien uhkamattien erittely) toisen asteen Fleckiin (eli niiden uhkien erittely, jotka syntyvät vasta mustan teemanappulan liikkuesa), eli esimerkki 13: 1.Tg7! (2.De5#,- Dxc7#,Txc7#), 1.- c~ 2.De5#, 1.- Lxg7 2.Dxc7#, 1.- f4 2.Txc7#, 1.- R~ 2.Dc2#, 1.- Rxe1 2.Dd2#, 1.- Rxe3 2.Db2#.

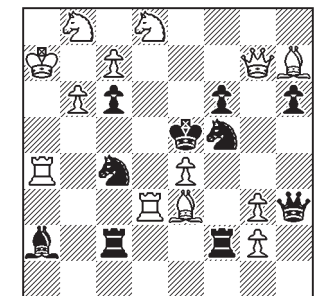
Tuntemattomampi lienee toinen Fleck-teema, joka lähteestä riippuen kantaa joko nimeä ”Fleckin duaalinvälttö” (*ECP*, 174), ”Fleck 2” (DeGENER, 153; Basisty, 312) tai ”Fleck I I” (Valladão-Monteiro, 72). Sen määritelmä voisi kuulua seuraavasti: ”Kahden mustan nappulan jatkettu puolustus, jossa tapahtuu osittainen aktiivinen duaalinvälttö sekä ensimmäisen että toisen asteen pelissä. Jatketut siirrot tapahtuvat samalle ruudulle.” ”Osittainen duaalinvälttö” tarkoittaa sitä, että vältettävä duaalimatti ei esty kokonaan, vaan esiintyy mattisiirtona toista mustan puolustusta vastaan. ”Aktiivinen duaalinvälttö” tarkoittaa sitä, että duaalimatin estää jokin mustan puolustuksessa oleva hyöty, ei valkean potentiaaliseen duaalimattiin sisältyvä itse aiheutettu haitta.

Selkeintä lienee antaa esimerkki. Tehtävän 14 alkusiirto 1.Td6! uhkaa (2.Te6#). MRc4:n yhdentekevä siirto 1.- Rc~ sallii matin 2.Dxf6# (mutta ei 2.Rf7? Lxf7!). Yhdentekevä siirto 1.- Rf~ sallii matin 2.Rf7# (mutta ei 2.Dxf6? Txf6!). Jatketut puolustussiirot 1.- Rcxd6 2.Rd7# (2.Rxc6? Txc6!) ja 1.- Rfxd6 2.Rbxc6# (2.Rd7? Dxd7!)

(1.- Kxd6 2.Dxf6#, 1.- Kxe4 2.De7#). Duaalinvälttöt aiheuttaa kussakin tapauksessa mustan linjan (c2-c6, a2-f7, f2-f6 ja h3-d7) avautuminen. Uutta tässä teemassa aikaisempiin verrattuna on se, että aktiivinen duaalinvälttö esiintyy sekä 1. että 2. asteen pelissä ja että jatketut puolustussiirot tapahtuvat samalle ruudulle. Kuten tehtävän 14 runsas nappulamäärä antaa otaksua, teemaesityksiä ei ole olemassa pilvin pimein.

Sándor Boros (1907–1944) oli yksi niistä kansainvälisesti tunnetuista unkarilaisista 2#-laatijoista, joilla oli kunnia saada nimiinsä teema. *Boros-teema* onkin helpompi sekä määritellä että ymmärtää kuin edellinen teema: ”Valkea mattisiirrollaan saa aikaan mustan nappulan epäsuoran kiinnittymisen, jonka hän kyseisellä mattisiirrolla hyödyntää.” Boros laati 1930-luvun puolivälin molemmin puolin aiheesta joitakin tehtäviä, joista 15

U14. Ferenc Fleck *L'Italia Scacchistica* 1939

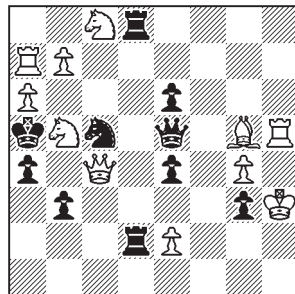
2# 13+10

voi olla varhaisimpia: **1.Ra3!** (2.Db5#), 1.- Rd3 2.Lxd8#, 1.- Rd7 2.Lxd2# (1.- Rxb7 2.axb7#, 1.- Rxa6 2.Txa6#). Tehtävä esittää samalla *Loydin puolikiinnitystä*, eli mustan puolikiinnitetystä nappuloista toinen jättää kiinnityslinjan, jolloin valkea mattisiirroillaan kiinnittää toisen. Tässä puolikiinnitys on alkuasemassa vielä naamioitu (vRb5).

Edellinen tehtävä olisi voinut olla esimerkki *Herpai-teemasta*: ”Osittaita duaalinvälttöä: kahdessa muunnelmassa musta katkoo kahden mustan nappulan linjat tarjoten valkealle näennäisesti kaksi mattimahdollisuutta. Siirroissa olevien kompensoivien elementtien ansiosta vain toinen mattisiirroista käy päinsä.” Tehtävässä 15 kompensoivat elementit olivat mR:n lisäsuojaukset b6:een ja b4:ään, jotka pakottivat valkean valitsemaan vain toisen d-linjan katkot hyödyntävistä mattisiirroista.

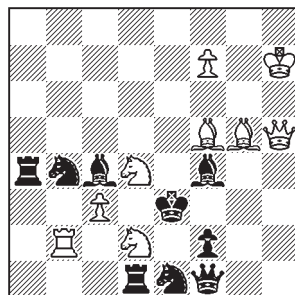
Edellinen tehtävä on itse asiassa hiukan huvittava anakronismi, sillä Ferenc Herpai (1910–1994) laati oman teemesimerkinsä vasta vuonna 1934 (*ECP* n:o 750), eikä siinä ollut duaalinvälttöä, vaan valkean matit eritteli mustan teemasiirroissa ollut lisähaitta (ei siis positiivinen, kompensoiva elementti). Ilmeisesti ensimmäinen laittajan kynästä lähtenyt ”oikea Herpai” on **16: 1.Dh6!** (2.Lxf4#), 1.- Rd3 2.Rxc4#, 1.- Rbd3 2.Rxf1# (1.- Rg2 2.Dh3#, 1.- Rd5 2.De6#, 1.- Lxg5 2.Dxg5#).

U15. Sándor Boros
Tijdschrift van den KNSB 1932

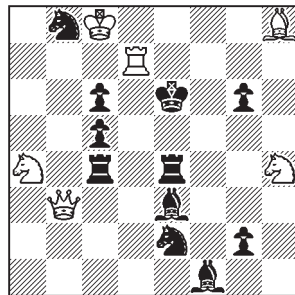
2# 11+10

U16. Ferenc Herpai
Palk. Die Schwalbe VII-IX 1936

2# 9+9

U17. Einar Letzén
Tidskrift för Schack 1921

2# 6+11

Tosin vieläkin varhaisempia Herpai-teeman esityksiä samantyyppisellä koneistolla on, esimerkkinä **17: 1.Dd3!** (2.Dd6#), 1.- Ld4 2.Dxc4#, 1.- Rd4 2.Dxe4# (1.- Tcd4 2.Rxc5#, 1.- Ted4[xh4] 2.Dxg6#, 1.- Lf4 2.Dh3#, 1.- Rxd7 2.Dxd7#).

Herpai-perhe

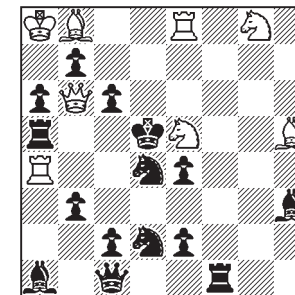
Herpai-teeman ympärille ja innoittamana on syntynyt suurempi teemaperhe kuin teeman alullepanija olisi voinut arvatakaan. Yksi perheenjäsen on niin sanottu *Yhden linjan Herpai*, joka on ristitty myös *Norjalaiseksi Herpaiksi* tai *Storm-teemaksi* norjalaisen kehittäjänsä Fredrik Stormin (1914–1991) mukaan: ”Kahdessa puolustuksessaan musta katkoo yhden ja saman linjansa tarjoten valkealle näennäisesti kaksi mattisiirtoa. Kummassakin puolustuksessa olevan positiivisen lisäelementin ansiosta toinen mateista estyy.” Stormin oma **18** on usein lainattu tehtävä tässä yhteydessä: **1.Rd3!** (2.Te5#), 1.- R4f3 2.Rf4# (2.Rf6?), 1.- R2f3 2.Rf6# (2.Rf4?) (1.- Rf5 2.Lf7#, 1.- Re6 2.Re7#, 1.- Rb5 2.Dc5#, 1.- Rc4 2.Rb4#, 1.- Le6 2.Re7#, 1.- Tf5 2.Dd8#).

Herpai-teemakin kantaa mukanaan osittaita duaalinvälttöä: yksi teemamatti toteutuu yhdessä vaiheessa, toinen toisessa. *Sykliisessä Herpaissa* mustalla on kolme teemalinjaa abc, joista kulloinkin musta katkaisee kaksi, eli linjat ab, bc ja ca. Valkea ei

kuitenkaan mattisiirroillaan voi hyödyntää kuin yhden katkoista, eli duaalimatteja ei esiinny. Esimerkkitehtävä **19: 1.Txf4!** (2.Tf5#), 1.- Rc6 2.Rf3# (2.Te4?), 1.- Rd5 2.Rxd7# (2.Te4?), 1.- Rd6 2.De7# (2.Rxd7?) (1.- R[T]d4 2.exd4#, 1.- Txf6 2.Dxf6#).

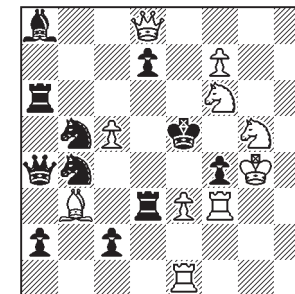
Edelliselle teemalle sukua on *Kolmen linjan Herpai*: ”Herpai-teema kolmoismatin välttöin: vähintään kolmessa muunnelmassa musta katkoo samanaikaisesti kolme linjaansa, mutta valkea voi hyödyntää niistä vain yhden, kulloinkin eri katkon.” Yksi har-

U18. Fredrik Storm
The British Chess Magazine VII/1939

2# 8+15

U19. József Szöghy
1. palk. Magyar Sakkélet 1952

2# 10+11

voista teemaesityksistä on **20: 1.Lb1!** (2.Tc5#), 1.- Rcd5 2.De4# (2.De5? 2.Rd6?), 1.- Rfd5 2.Rd6# (2.De5? 2.De4?), 1.- d5 2.De5# (2.De4? Rd6?) (1.- Le4,Td5 2.D(x)e4#, 1.- Txb1,Te5 2.D(x)e5#, 1.- Dd5,Dd3 2.Dxf4# sekä 1.- Ld5 2.Rd6,De5# ja 1.- Dxc2,De3 2.Rd6,Dxf4#).

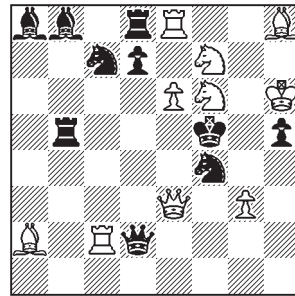
Ei siinä vielä kylliksi, että mustia katkoja on käsitelty Herpai-teeman laajennuksissa, vaan jälkipolvet ovat kehittäneet edelleen teemaa koskemaan myös valkean peliä. *Valkea Herpai* perusmuodossaan kuuluu seuraavasti: ”Musta avaa kahdessa tai useassa muunnelmassa kahden (tai useamman) valkean nappulan linjan. Mattisiirroissa valkea hyödyntää vuoroin kummankin (kunkin) linjanavauksen” (Degener, 189). Tehtävä **21** on selkeä esimerkki: **1.Lh3!** (2.Dxg4#), 1.- Rde5 2.Td4# (2.Tf3?), 1.- Rdxg2 2.Tf3# (2.Td4?), 1.- Rxf6 2.Df5# (2.Df3?), 1.- Rgxf2 2.Df3# (2.Df5?); myös 1.- Rge5 2.Df5,Dxh6# ja 1.- Re3 2.Df3,Dxh6#.

Edelleen on olemassa *kaksivärinen Herpai*, jossa esiintyy täydellisenä sekä valkea että musta Herpai. Esimerkkinä **22: 1.Tfd8!** (2.Te5#), 1.- c4 2.Td4# (2.cxd3?), 1.- Rc4 2.cxd3# (2.Td4?), 1.- Tg5 2.Lf3# (2.Df5?), 1.- Tg3 2.Df5# (2.Lf3?), 1.- Txf4 2.De6# (2.Df5? 2.Lxf3?). (1.- Db8 2.cxd3#). 1.- c4 ei kaksine haittoineen ole duaalinvälttömielessä järin kaunis muunnelmä.

Vielä Herpai-perheeseen kuuluu *vuorottelu-Herpai*: ”Kahdessa muunnelmassa musta katkoo kaksi omaa linjaansa ja avaa kaksi valkean linjaa.

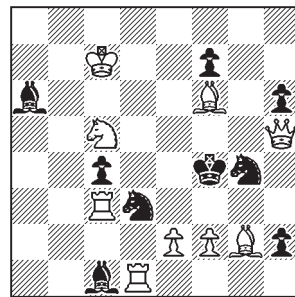
U20. Sven Ekström & Jan Knöppel

1. palk. *Vårt Hem* 1940

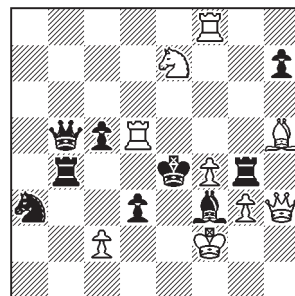
2# 10+10

U21. Ferenc Herpai *Magyar Sakkvilág* 1949

2# 9+9

U22. Fernand Guilbot *Palk. Thèmes-64* 1957

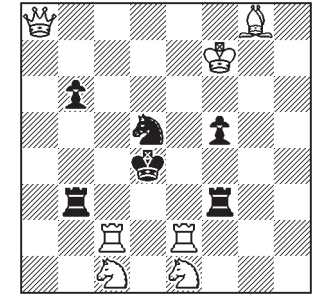
2# 9+9

Kummassakin muunnelmassa valkea hyödyntää toista linjanavausta.” Esimerkkitehtävä **23: 1.Kf8!** (2.Dxd5#), 1.- R~ 2.Tc4#, 1.- Rc3 2.Rxb3#, 1.- Re3 2.Rxf3# (1.- Tb5 2.Rxf3#).

Edellä esiintyi jo tehtävän 19 laatija József Szöghy (1910–1993), joka on rikastuttanut tehtävähakillista nomenklatuuria useallakin häneen nimeensä liitettyllä teemalla. Eri lähteet ovat tosin hiukan eri mieltä, mitkä teemat ovat kyseessä ja kuinka monta niitä on. Seuraan esityksensäni osittain *Encyclopedia of Chess Problems. Themes and Terms* -kirjan esimerkkiä, jonka mukaan teemoja on kolme, jotka on eroteltu toisistaan vain numeroin – ja tietysti eri määritelmän. *Szöghy-teema 1:n* määritelmä on: ”Alkusiirto päästää mustan nappulan, joka vuorostaan tekee paljastusshakin mutta päästää samalla valkean patterin etunappulan, joka tekee matin.” Eri lähteissä on yleensä lainattu tehtävää **24: 1.Le4!** (2.Df6#), 1.- Re6+ 2.Rf6# (1.- Rg2+ 2.Rxf3#, 1.- Rxd5 2.Lxf3#, 1.- Rc6 2.Txc4#). Sinänsä harvinainen tapaus, että teemaesitykseksi riittää yksi muunnelmä.

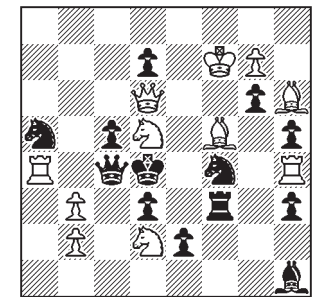
Szöghy 2 -teema kuuluu seuraavasti: ”Musta torjuu uhan kolmella shakkauksella, joihin valkea vastaa ristishakein.” ”Ristishakki” tarkoittaa yleensä, kuten tässä, sitä, että valkea katkoo shakkauslinjan lyömättä shakkaavaa nappulaa. Esimerkkitehtäväksi annetaan yleensä **25: 1.Kxe3!** (2.Df3[e2]#), 1.- Lb6+ 2.c5#, 1.- Te7+ 2.Re6#, 1.- Da3+ 2.Lc3# (1.- Th1 2.Dxg2#). Jos teemamääritelmään

U23. Roland Lecomte *Schweizerische Arbeiter Schachzeitung* 1959 (Jan Hartongin mukaan)

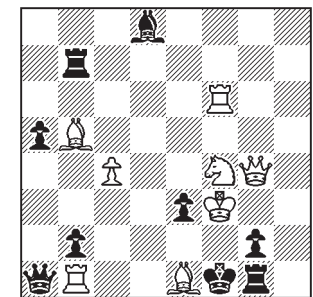
2# 7+6

U24. Gyula Tóth 1. palk. *Munkássakk* TT 1934

2# 11+13

U25. Andrej Ančín *Die Schwalbe IV*/1936

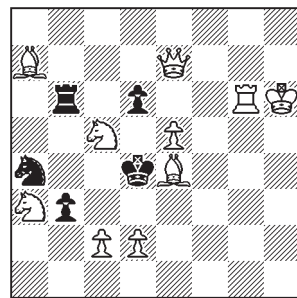
2# 8+9

ei kuulu mitään muuta, yksi varhaisimpia esimerkkejä voi olla **26**: **1.Tg4!** (2.Rxb3#), 1.- d5+ 2.Lg6#, 1.- dxc5+ 2.Lc6#, 1.- dxe5+ 2.Re6# (1.- Kxc5 2.Dxd6#, 1.- Rxc5 2.c3#). Valladão-Monteiro (205) tosin lisää teemamääritelmään, että ”valkean alkusiirto altistaa vK:n shakeille”, mutta niinhän tapahtuu myös Barryn tehtävässä.

Szöghy 3 -teema kuuluu seuraavasti: ”Korotusmattien vuorottelu esipelin tai houkutus- ja ratkaisun (tai kahden ratkaisun) välillä.” Eri lähteet antavat liikuttavan yksimielisesti saman esimerkkitehtävän **27**: a) *1.- Kd6 2.d8D#, 1.- Kf6 2.f8D#, 1.- Kf8 2.Dc5#, 1.- Kd8 2.Dg5#, **1.De4!** (sp.). 1.- Kd6 2.f8D,L#, 1.- Kf6 2.d8D,L#, 1.- Kf8 2.Db4#, 1.- Kd8 2.Dh4#; b) *1.- Kd6/Kf6 2.f8D,L/d8D,L#, **1.De3!** (sp.) jne.

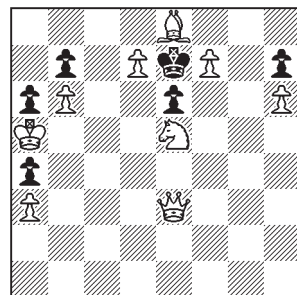
Minulle on arvoitus, miksi nämä Szöghy-teemat on nimetty József Szöghyn mukaan. Kaikki teemoista annetut esimerkkitehtävät ovat jonkun muun laatimia, ja käydessäni läpi Szöghyn tuotantoa – en sentään kaikkia tehtäviä – en onnistunut löytämään yhtään tulkintaa hänen ”omista” teemoistaan. Lisäksi Mark Basisty (292) antaa Szöghy 1 -teemalle eri määritelmän kuin muut lähteet: ”MK:n siirtojen jälkeinen matinvuorottelu esipelin ja ratkaisun välillä” esimerkkit tehtävänä **28**: *1.- Ke5 2.Rfe4#, 1.- Kc3 2.Rd5#; **1.Df8!** (2.Dc5#), 1.- Ke5 2.Rd5#, 1.- Kc3 2.Re4#. Tämä muistuttaa aika paljon ECP:ssä annettua

U26. Henry W. Barry
The Pittsburgh Gazette Times
26.1.1913

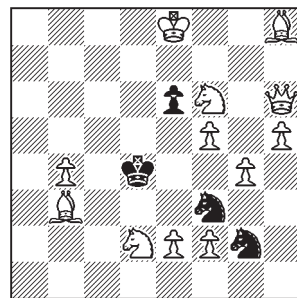
2# 10+5

U27. János Kiss
1. palk. Magyar Sakkf.
Társaság TT 1942

2# b) vDe3→e4 9+6

U28. József Szöghy
1. palk. Népszava 1941

2# 12+4

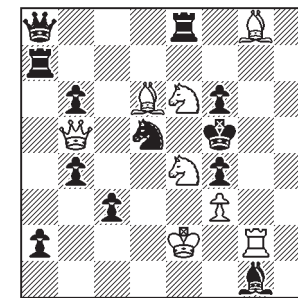
Szöghy 3 -teeman määritelmää ilman valkean korotusvuorottelua, mikä tuntuukin luontevalta, sillä korotusvuorottelun vaatiminen napittaisi teeman turhan kireäksi.

Yksi Unkarin kultaisen aikakauden tunnetuimpia laatijoita oli László Schór (1897–1984), jonka mukaan on nimetty yksi 2#-teema. *Schór-teeman* määritelmä kuuluu: ”Alkusiirroillaan valkea päästää mustan nappulan ja samanaikaisesti kiinnittää nappulansa b. Torjuakseen uhan musta päästää nappulan b, joka tekee matin.” Varhainen esimerkki **29** havainnollistaa: **1.R4c5!** (2.Dd3#), 1.- Re3 2.Rd4#, 1.- Re7 2.Rg7# (1.- Rc7 2.Lh7#, 1.- Txe6+ 2.Lxe6#).

Schór on saanut nimensä myös yhteen teemaan, joka edustaa niin sanottua *status quo -tyyppiä*. Tämän lajin teemoille on ominaista, että musta puolustussiiroillaan palauttaa alkuasemassa vallinneen tilanteen, jonka valkea on alkusiirron kiinnityksillään/päästöillään järkyttänyt. *Castellari-Schór-teemassa* valkea epäsuorasti kiinnittää yhden ja päästää toisen nappulansa. Musta puolustussiiroillaan puolestaan kiinnittää suoraan alkusiirroissa päästetyn ja päästää suoraan kiinnitetyn valkean nappulan. Esimerkkinä tehtävä **30**: **1.Kg5!** (2.Rg3#), 1.- Da5 2.Dd3#, 1.- Dd5 2.De1# (1.- Dxe3+ 2.Rxe3#, 1.- Dxf2 2.Dxf2#). VK, joka sekä päästää vRf5:n että kiinnittää vDe3:n, katsotaan ”epäsuoraksi” toimijaksi.

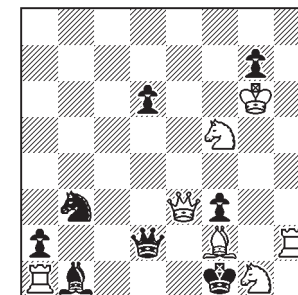
Jos olisin lähtenyt esittelemään

U29. Sándor Hertmann
1. palk. Chemnitzer
Wochenschach 1926

2# 8+12

U30. László Schór
1. palk. Magyar Sakkélet 1928

2# 7+8

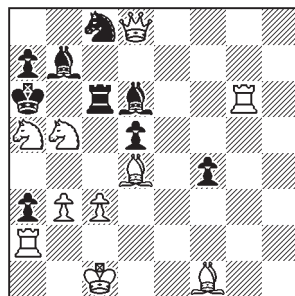
unkarilaisia 2#-teemoja kronologisesti, olisin aloittanut tehtävän 29 laatijasta. Sándor Hunista (Hertmann; 1906–1944), jonka nimeä kantava teema löydettiin jo 1920-luvulla. *Hertmann-teeman* määritelmä: ”Mustan kahdessa muunnelmassa hyödynnettävän puolikiinnityksen ja Goethart-päästön yhdistelmä.” Goethart-päästö oli löydetty 1910-luvulla.

Siinä musta katkoo kiinnitetyn nappulansa linjaa niin, että valkea voi sen mattisiirroksaan epäsuorasti päästää. Hertmann-teeman esimerkkinä annetaan usein **31: 1.Txa3!** (2.Rc7#), 1.- Tc5 2.Rc6#, 1.- Lc5 2.Rd6#, 1.- Lxa3+ 2.Rxa3#, 1.- Txc3+ 2.Rxc3#, 1.- Tc4 2.Rc7#[uhkaus].

ECP antaa teemasta hiukan toisenlaisen kuvauksen, mutta tarkoittaa ilmeisesti ideaa, jonka Degener (192) on ristinyt *Hertmann-Krämer-teemaksi*: ”Vähintään kolmessa muunnelmassa sama valkea upseeri tekee matin sen jälkeen, kun kaksi puolikiinnitettyä mustaa nappulaa on päästänyt sen.” Yksi varhaisimmista esimerkeistä saattaa olla **32: 1.Red3!** (2.Rc5#), 1.- Lxd3 2.Tc5#, 1.- L~ 2.Tdxd4#, 1.- Lxd5+ 2.Dxd5#, 1.- Re6 2.Td6#. *Chemnitzer Tageblatt* järjesti seuraavana vuonna aiheesta teematurnauksen, jonka voitti Wilhelm Krämer (1898–1973), joka oli vuonna 1926 sijoittunut Babson-task TT:ssa kunniamaininnalle.

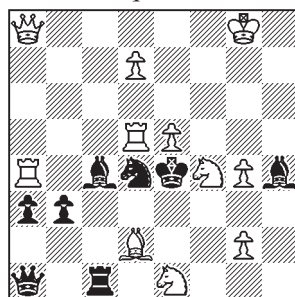
Alfréd Hochberger oli unkarilaislaatija, joka esiintyi enimmäkseen 1930-luvulla, mutta hänestä ei jälkipolville ole säilynyt juuri muita elämäkertatietoja kuin nimi – ja teema. *Hochberger-teeman* määrittelee Degener (195) näin: ”Alkusiirroillaan valkea päästää epäsuorasti upseerinsa [joka uhkaa mattia; *ECP*, 213]. Musta torjuu uhan lyömällä päästetyn valkean nappulan samalla kiinnittäen itsensä ja alkusiirron tehneen nappulan, joka

U31. Knud Hannemann 12. main. *El Ajedrez Argentino* 1926

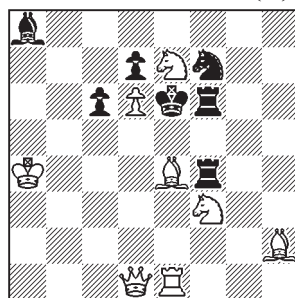
2# 10+9

U32. Arnoldo Ellerman *L'Echiquier* 1926

2# 11+8

U33. Alfréd Hochberger & Zoltán Zilahi *Die Schwalbe* 1932 (v.)

2# 8+7

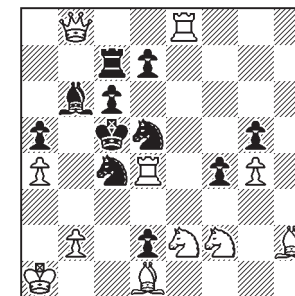
tekee matin siirtymällä kiinnityslinjaa pitkin.” Esimerkkitehtävä **33: *1.- Txe4+ 2.Rd4#; 1.Dd4!** (2.Lf5#), 1.- Txe4 2.Dc4# (1.- R~ 2.Rg5#, 1.- Rxd6 2.Ld5#). Noihin aikoihin olivat mattisiirrot kiinnityslinjaa pitkin (ns. Pelle-siirrot) suosittuja tutkimuskohteita, joten Hochberger-teema oli hyvin ajan hermolla.

Flórián (Feldmann) -teemat

Tunnetuimpia unkarilaisia 2#-laatijoita, ainakin mitä teemoihin tulee, on Tibor Flórián (Feldmann; 1919–1990), joka oli myös vahva pelaaja. *Flórián (Feldmann) I-teema* kuuluu seuraavasti: ”Yhdessä vaiheessa tapahtuva matin- tai jatkonvuorottelu kahta yhdentekevää ja jatkettua puolustusta vastaan.” Tiiviihkö sanallinen määritelmä ei ehkä aukene helposti, joten Degenerin (153) kaukaa historian kätkeistä kaivama **34** tarvitaan havainnollistamaan, mistä on kysymys: **1.Te3!** (sp.), 1.- Rd~ 2.Rd3#, 1.- Rb4 2.Re4#, 1.- Rc~ 2.Re4#, 1.- Rd6 2.Rd3# (1.- Kb4,f~ 2.Rd3#, 1.- Kd6 2.Df8#). Flóriánin oma ensiesitys ilmestyi *Munkássakk*-lehdessä vuonna 1936.

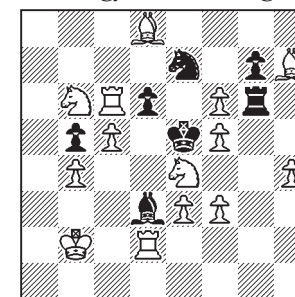
Perusmuodossaan Flórián on siis vuorotteluteema. Yleensä minkä pystyy esittämään vuorotteluna, pystyy esittämään myös syklisesti. *Syklisen Flórián I-teeman* voi määritellä seuraavasti: ”Yhdessä vaiheessa tapahtuva syklinen matinsiirtymä kolmen mustan nappulan yhdentekevää ja

U34. Henry E. Kidson *Illustrated London News* 1880

2# 11+11

U35. Endre Jungreis 1520. *Magyar Sakkvilág* 1939

2# 14+7

jatkettua puolustusta vastaan.” **35** on perusesitys: **1.Rxd6!** (sp.), 1.- T~ 2.Rf7#, 1.- Txf6 2.f4#, 1.- R~ 2.f4#, 1.- Rd5 2.Rd7#, 1.- L~ 2.Rd7#, 1.- Lxf5 2.Rf7#.

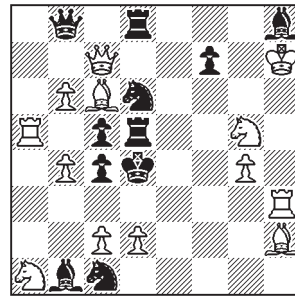
Flórián-teemoja jatketuina puolustuksin on olemassa muitakin. *Kolmannen asteen Flórián I-teema* määritellään näin: ”Yhdessä vaiheessa tapahtuva kahden mustan nappulan ensimmäisen, toisen ja kolmannen

asteen jatkettu puolustus.” *ECP*:n tehtävä n:o 590 eli **36** on ainoa tuntemani esimerkki: **1.Txc5!** (2.Txd5#), 1.- Rd~ 2.Lg1#, 1.- Rf5! 2.c3#, 1.- Re4!! 2.Rf3#, 1.- T~ 2.Rf3#, 1.- Tgx5! 2.Lg1#, 1.- Tf5!! 2.c3# (1.- Lxc2+ 2.Rxc2#, 1.- c3 2.dxc3#). Kolmannen asteen puolustuksellehan on tyypillistä se, että se sisältää saman haitan kuin toisen asteen puolustuskin, mutta korjaamalla kyseisen haitan se aiheuttaa uuden.

Flórián-teema 2 sisältää myös jatkettua puolustusta: ”Matinmuutokset seuraavat saman nappulan yhden tekeviä ja jatkettuja puolustuksia kahdessa vaiheessa.” Jatketun puolustussiiirron ei tarvitse molemmissa vaiheissa olla sama. Suorittamani haku antoi yhdeksi vanhimmista esityksistä tehtävän **37**: 1.Dd3? (2.Rf3,Dd5#), 1.- Dxb7 2.Te6#, 1.- Dxd6 2.De4#, 1.- Dc6!; **1.Dc8!** (sp.), 1.- Dxb7 2.De6#, 1.- Dxd6 2.Rf3# (1.- Dd8[e6,c6] 2.De6#, 1.- Kf5 2.Td5#, 1.- Dh3[g4,f5,e8.xc8] 2.Td5#, 1.- Kxd6 2.Lf4#, 1.- Dxf7+ 2.Rxf7#). MD ei ole paras nappula havainnollistamaan jatkettua puolustusta, sillä – kuten tässä – ei-temaattiset puolustukset tapaavat johtaa duaaleihin, mutta tässä tehtävässä alkusiirto on ainakin hyvä. Tibor Flórián esitti teeman ilmeisesti ensi kerran vuonna 1936 (Palk. *Rádió Újság*; 1. palk. *Népszava*).

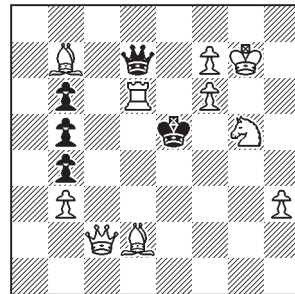
Syklinen *Flórián-teema 2* tarkoittaa, että ”valkean puolustukset muuttuvat syklisesti kolmessa vaiheessa mustan jatkettua puolustusta vastaan,

U36. Gerhard Maleika
7. kum. *Die Schwalbe* 1970

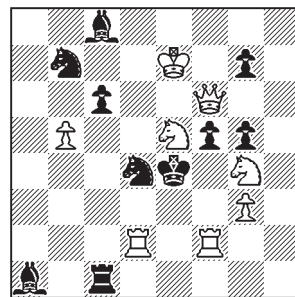
2# 13+11

U37. Edm. Von Eylmann
Deutsche Schachzeitung 1906

2# 10+5

U38. Valentin Rudenko
1. palk. *Šachové umenie* 1974

2# 10+7

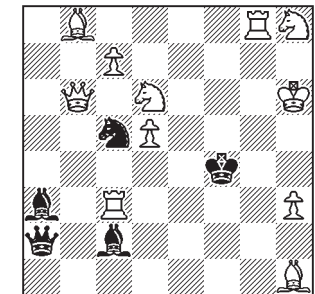
mutta mustan jatkettua puolustussiiirrot muuttuvat vaiheesta toiseen” (*ECP*, 172). Samainen *ECP* antaa esimerkiksi tehtävän **38**: *1.- Rd~ 2.Tfe2#, 1.- Rc2 2.Dxc6#, 1.Rd7? (2.De5#), 1.- Rd~ 2.Dxf5#, 1.- Rf3 2.Tfe2#, 1.- Kd5 2.Dxc6#, 1.- gxf6 2.Rdx6#, 1.- Tc5!; **1.Rc4!** (2.De5#), 1.- Rd~ 2.Dxc6#, 1.- Re6 2.Dxf5#, 1.- Kd5 2.Dxc6#, 1.- gxf6 2.Rgx6#.

Vielä on ideasta olemassa *Kolmannen asteen Flórián-teema 2*: ”Kahdessa vaiheessa esiintyvä matinmuutos mustan nappulan ensimmäisen, toisen ja kolmannen asteen puolustuksiin.” Esimerkki **39**: *1.- R~ 2.De3#, 1.- Re4! 2.Tf3#, 1.- Rd3!! 2.Dd4#; **1.Rc4!** (2.c8D,L#), 1.- R~ 2.Df2#, 1.- Rd3! 2.Df6#, 1.- Re4!! 2.Tf3#. Mustan jatkettua siirrot voivat joko vaihtaa toisen ja kolmannen vaiheen funktiotaan, kuten tässä, tai säilyttää ne (*ECP* n:o 597).

Lähdekirjallisuus ei näytä juuri tuntevan Flórián-teeman laajennuksia koskemaan valkean jatkettua hyökkäystä. *Valkea Flórián-teema* (engl. reciprocal white correction) tarkoittaa tehtävähakillisella selkokielellä ”kahden valkean nappulan jatkettua hyökkäystä seuraavia kumousten vuorotteluja”, eli 1.A~? a! 1.A!~? b! 1.B~? b! 1.B!~? a! ja ratkaisu voi olla mikä vain, kuten esimerkissä **40**: 1.R7~? d3! 1.Rd5!~? d3 2.Txc3#, 1.- b5!; 1.R6~? b5!, 1.Rxf4!~? b5 2.Da2#, 1.- d3!; **1.Te5!** (sp.), 1.- b5 2.Txc5#, 1.- d3 2.Te4#. Ihannetapauksessa myös ratkaisu olisi vielä jatkettua hyökkäystä, mutta käy se näinkin.

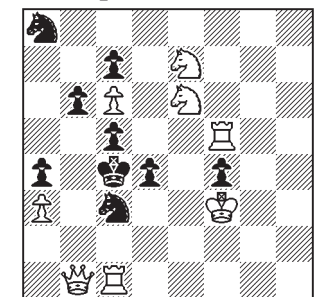
Edelleen teemasta on olemassa syklinen variantti (engl. Cyclic White Correction) eli ”valkean kolmen nappulan jatkettua hyökkäystä seuraavat sykliset kumoukset”. Käsittelin tätä teemaa ja yleensäkin valkeaa Flóriánia artikkelissani ”Jatkettu hyökkäys, III osa” (*Tehtäväniekka* 3/2012, s. 76–87) ja annoin esimerkkinä tehtävän J55 (*ECP* n:o 592) ja mainitsin, että tunsin

U39. Cornelis Goldschmeding
2. main. *Probleemblad* 1946
(omist. J. J. Seilberger)

2# 11+5

U40. Alfreds Dombrovskis
3. palk. *64* 1968

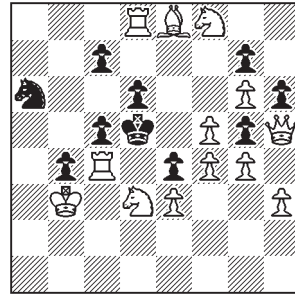
2# 8+9

ainoastaan toisen tehtävän, joka esitti ko. teemaa, ja että sekin on ”K18-materiaalia”. Kyseinen tehtävä on **41**: 1.L~? c6! 1.Ld7? c6 2.Le6#, 1.- Rb8!, 1.- Rd~? Rb8! 1.Re5? Rb8 2.Lf7#, 1.Rf~ gxf4! 1.Re6? gxf4 2.Rexf4#, 1.- c6!, **1.h4!** (sp.) 1.- c6 2.Lf7#, 1.- Rb8 2.Txc5#, 1.- gxf4 2.f6#, 1.- gxh4 2.f6#, 1.- exd3 2.e4#. Erityisen ruma on tietysti houkutus 1.Re5? kaksoisuhkauksineen ja vD, jonka muuraamiseksi h5:een on tarvittu sotilaita, joilla ei asemassa ole muuta virkaa.

Árpád Földeák (1917–2004) oli tunnettu erityisesti apumattilaatijana, mutta yllättävää on, että hän on saanut nimiinsä 2#-teeman, josta tosin hänen laatimiaan esimerkkejä en tunne. Se käsittelee jatkettua puolustusta erikoislaatusella tavalla: ”Mustan nappulan yhdentekevä siirto torjuu valkean ensimmäisen asteen uhkauksen, mutta sallii uuden. Yrittäessään torjua kyseisen uuden matin, sama nappula mahdollistaa valkean ensimmäisen asteen uhkauksen.” *ECP*:n tehtävä n:o 623 on yksi harvoista tuntemistani tehtävistä, joka esittää teeman jopa kahdella nappulalla. Poikkeuksellisesti tarjoan nyt näytteeksi paljon uudemman tehtävän **42**, jossa teema on yhdistetty valkean jatkettuun hyökkäykseen: 1.La8? (2.Dxd6#) R~! 1.Lg8?! R~ 2.Txc4#, 1.- Rf7!, 1.Le6!? R~? 2.Txc4#, 1.- Ke5!, 1.Lxc4!? R~ 2.Lxb3#, 1.- Tb4!, **1.Lxe4!** (2.Dxd6#), 1.- R~ 2.Lxf5#, 1.- Rxe4 2.Dd6# (1.- Tb2+ 2.Dxb2#, 1.- Tc3+ 2.Lxc3#). Tämäkin tehtävä on tavallaan kaksinkertainen esitys, sillä

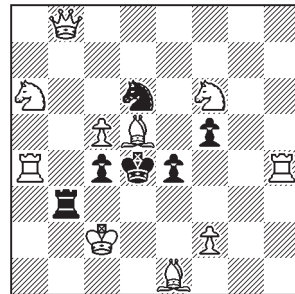
U41. Christopher Reeves

The Problemist 1968

2# 13+10

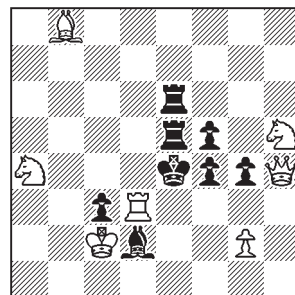
U42. Vjatšeslav Pil'tsenko 2. kum. *Zadatsi i etjudy 1995*

2# 10+6

U43. Luigi Ceriani

Die Schwalbe 1939

2# 7+8

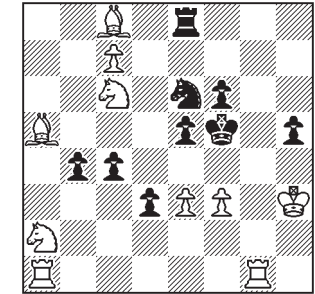
houkutuksessa 1.Lxc4? esiintyvä jatkettu puolustus 1.- Rxc4 mahdollistaa myös ensimmäisen asteen uhkauksen 2.Dd6#.

Uudempaa 2#-tematiikkaa edustaa *Hirlap-teema*: ”Kaksivaiheisessa 2#-tehtävässä valkea vaihtaa yhden puolikiinnityksen toiseen.” Teeman erikoinen nimi juontuu teemakilpailun vuonna 1962 järjestäneestä *Dunajvárosi Hirlap* -lehestä. Lehden nimen voisi suomentaa vapaasti ”Uuden Tonavankaupungin sanomiksi”. Dunajvárosin kaupungin vanha, sattuneesta syystä huonoon huutoon joutunut nimi oli Sztálinváros (’Stalininkaupunki’). Teeman venäjänkielinen nimi on ”Dunajskaja tema” eli ’Tonava-teema’. Teemakilpailun voittaja (Jan Hartong) esitti teeman vaihdelmassa ja ratkaisussa, toiseksi tullut (Antonio Piatasi) houkutuksessa ja ratkaisussa. Kummankin edelle oli kuitenkin ehtinyt Luigi Ceriani, joka runsaat 20 vuotta aikaisemmin oli ehtinyt laatia tehtävän **43**: *1.- g3 2.Rxg3#, 1.- f3 2.gxf3#, **1.De7!** (2.Db4#), 1.- Td[b]5 2.Rf6#, 1.- Td6 2.Rc5# (1.- Tc6 2.Dxe5#, 1.- Tc5 2,Rxc5#, 1.- Le3 2.Rxc3#).

Apumattien lisäksi 2#-tehtävät olivat unkarilaislaatijoiden vahvinta aluetta 1920- ja 1930-luvulla, ja unkarilaisteemoja ei juuri muilta alueilta olekaan. Poikkeus on *Fonyód-teema*: ”3 siirron mattitehtävässä on musta alkusiirron jälkeen siirtopakossa. Jokaista mustan siirtoa seuraa valkean hiljainen siirto, joka uhkaa mattia. Musta puolustautuu uhkaa vastaan,

U44. Lőrinc Bata

2. palk. *Suomen Shakki 1953*

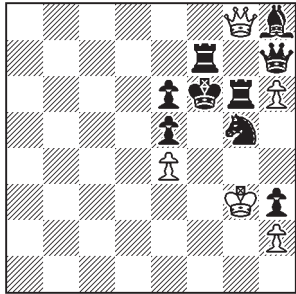
3# 10+9

ja valkea tekee matin hyödyntäen puolustuksen sisältämää heikkoutta. Jokaisessa muunnelmassa mustalla täytyy olla 2. siirrossa vähintään yksi uhan torjuva puolustus.” (*ECP*, 179) Sen enempää *ECP*:stä kuin muualtaakaan en ole löytänyt herra Fonyódistä mitään elämäkertatietoja, en edes etunimeä. *ECP*:n tehtävä n:o 626 on harvoja esimerkkitehtäviä, mutta *Suomen Shakissa* aikoinaan palkittu **44** löytyy myös: **1.Rc1!** (sp.), 1.- b3 2.Ld2 (3.e4#) e4 3.Ta5#, 1.- c3 2.Rxd3 (3.e4#) e4 3.Rd4#, 1.- d2 2.Re2 (3.e4#) e4 3.R2d4#, 1.- h4 2.Tg4 (3.e4#) e4 3.fxe4#.

Kauniiksi lopuksi annan esimerkin suosituksi tulleesta *Zilahi-teemasta*: ”Yhdessä vaiheessa valkean toisessa vaiheessa matin tekevä nappula lyödään ja päinvastoin.” Esimerkiksi annetaan yleensä Zoltán Zilahin (1903–1970) *Problem*-lehdessä 1956 julkaisema 2a#* (*ECP*, n:o 1717), mutta hänen ensiesityksensä teemasta löytyy yli 20 vuotta aikaisemmin, ku-

U45. Zoltán Zilahi

Rakéta 1944

2a#*

5+9

ten tehtävä **45** osoittaa: *1.- Kg4 Txh6
2.Dxg5#, 1.Dxg8 h7 2.Lg7 hxg8R#.
Mahtoiko laatija itsekään muistaa tätä
tehtävää? Zilahilta on tästä teemasta
vielä ainakin kaksi muuta ennen vuot-
ta 1956 ilmestynyttä esitystä.

Mikä ehkä vielä yllättävämpää,
muiltakin laatijoilta on olemassa vas-
taavanlaisia ja varhaisempia teemaesi-
tyksiä 2a#-alueelta. Lopuksi esitän
provokatorisen väitteen, että teema-
määritelmä ei edellytä, että kyseessä
olisi apumattiteema, kuten yleensä esi-
tetään. Miksei Zilahi voisi olla myös
mattitehtäväteema: yhdessä muunnel-
massa valkealta lyödään nappula, joka
toisessa muunnelmassa tekee matin ja
päinvastoin? Palaan asiaan artikkelini
II osassa, jossa esittelen unkarilaista
apumattilaadintaa ja myös muuntyypp-
isiä tehtäviä, jotka ovat aatehistorial-
lisesti merkittäviä.

Kari Valtonen
karivaltonen83@gmail.com